

Latvijas Republikas Valsts prezidenta kanceleja Prezidenta preses dienests

Pils laukums 3, Rīga-50, LV-1900, tālr. 7092122, fakss 7320404,
prese@president.lv, www.president.lv

Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas runa forumā “Holokausta izglītība, izpēte un pieminēšana” Stokholmā, 2000.gada 27.janvārī

Eiropa ir bijusi nozīmīgs mūsu planētas civilizācijas šūpulis. Tā ir arī pieredzējusi daudzas necilvēciskas epizodes, kas šajā ziņā var sacensties ar jebkuru citu pasaules daļu. Ne vien tālā, miglainā, necivilizētā pagātnē, bet arī šodienas paaudžu dzīvā atmiņā. Holokausts kā neizdzēšams kauna traips uz Eiropas karoga ir atstājis dziļas rētas arī Latvijā.

Jau 16. gadsimtā pirmie ebreju tirgotāji un amatnieki ieradās tagadējās Latvijas teritorijā. Glābjeties no apspiešanas citur Eiropā, šeit viņi tika pieņemti un atrada savu vietu tautsaimniecībā un kultūras dzīvē. 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā Latvija varēja lepoties ar to, ka tā bija viena no nedaudzajiem Krievijas impērijas reģioniem, kur grautiņi vienkārši nenotika.

Latvijas pirms valstiskuma periods no 1918. līdz 1940. gadam mūsu ebreju iedzīvotājiem bija miera un labklājības laiks. Tāpat kā citas etniskās minoritātes, ebreji baudīja kultūras autonomiju, kas būtu uzskatāma par progresīvu pat pēc šodienas standartiem. Šī autonomija katrā ziņā bija lielāka nekā Latvijas rietumu kaimiņi piedāvāja savām minoritātēm šajā laikā. Latvijas ebrejiem bija tiesības saņemt valsts subsidētu izglītību ebreju valodā un idīšā. Viņi aktīvi piedalījās valsts kultūras un politiskajā dzīvē un deva svarīgu ieguldījumu Latvijas ekonomikā.

Īpaši jāpiemin, ka trīsdesmito gadu beigās Latvija izvēlējās īstenot atvērto durvju politiku, sniedzot patvērumu Eiropas ebrejiem, kas glābās no nacistu vajāšanas. Latvija ir lepna, ka ir viena no nedaudzajām valstīm, kas šādi rīkojās laikā, kad daudzi citi slēdza savas robežas izmisumā esošo ebreju bēgļu straumēm.

Diemžēl 1939.gadā slepenā Ribentropa-Molotova pakta parakstīšana pavēra ceļu Padomju Krievijas armijas veiktajai Latvijas okupācijai un aneksijai 1940. gada jūnijā. Sekoja gads, kas pazīstams kā sarkanā terora gads. Patvalīgi aresti, spīdzināšana, nāves sodi un deportācijas maksāja dzīvības tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju, tajā skaitā 3000 ebreju.

No 1941. līdz 1945. gadam nacistiskās Vācijas okupācijas vara plānoja, organizēja un pārraudzīja vairāk nekā 100 000 Latvijas pilsoņu masu slepkavības no pirmskara 1,5 miljoniem iedzīvotāju. Vismaz 60 000 nogalināto bija ar pilnīgu vai daļēju ebreju izcelsmi. 18 000 bija latvieši, 2000 – čigāni un 3000 bija garīgi atpalikuši bez reģistrētās nacionālās piederības. Vācieši atsūtīja uz Latviju vēl 21 000 ieslodzītu ebreju no citām Eiropas daļām un vairāk nekā puse no viņiem tika nogalināti uz Latvijas zemes.

Holokausta rezultātā Latvija zaudēja vairāk nekā 90% tās pirmskara ebreju iedzīvotāju. Tas ir neatgūstams zaudējums. Tās ir neremdināmas bēdas. Neraugoties uz drūmo risku personīgajai un radinieku drošībai, neskaitāmas latviešu ģimenes vācu okupācijas laikā spēja izglābt vairāk nekā 300 ebreju dzīvības. Daudzi, kas deva pajumti saviem ebreju draugiem un pažiņām, tika atklāti un nonāvēti par nepakļaušanos nacistu rīkojumiem.

Agresīvas, rasistiskas, pret ebrejiem vērstas propagandas rezultātā nacistiskās Vācijas režīmam izdevās savervēt vietējos kolaboracionistus, lai veiktu vienus no

visšausmīgākajiem noziegumiem, kas jebkad notikuši Latvijas teritorijā. Nav zināms precīzs to Latvijas pilsoņu skaits, kas piedalījās ebreju un citu civiliedzīvotāju slepkavošanā nacistiskās Vācijas pakļautībā, bet tiek lēsts, ka tas pārsniedz 1000.

Tā kā šajā laikā Latvija kā valsts bija pārtraukusi pastāvēt, tad nacistiskās Vācijas okupācijas vara nes pilnu atbildību par noziegumiem, ko tie veica vai izprovocēja uz Latvijas zemes. Mēs kā latvieši nosodām holokausta masu slepkavības kā īpaši briesmīgus noziegumus pret cilvēci, mēs nosodām genocīdu kā kaut ko šausmīgu un pretīgu, mēs nosodām un nešauboties norobežojamies no personām, kas izdarījušas šādus noziegumus. Mēs nepieņemam nekādus attaisnojumus viņu rīcībai. Mēs nepieņemam nekādus nosacījumus, kas mīkstinātu viņu vainu.

1990. gadā, tūlīt pēc tam, kad oficiāli tika paziņots mūsu nodoms atdalīties no Padomju Savienības, Latvijas Saeima atklāti nosodīja holokausta notikumus Latvijā un izteica dziļu nožēlu, ka atsevišķi latvieši ir tajā piedalijušies.

Latvija ir uzņēmusies svēto atbildību - nosodīt holokaustu. Mūsu kriminālkodekss viennozīmīgi nosoda genocīdu, noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus, lai arī kādas ideoloģijas - nacisma vai komunisma - vārdā tie veikti, lai arī kāda būtu noziedznieka nacionālā piederība. Latvijā šiem noziegumiem nav noilguma, un Latvija pastāv uz to cilvēku tiesāšanu un sodīšanu, kas likumā paredzētajā kārtībā ir atzīti par vainīgiem. Mēs esam gatavi pieņemt jebkuras papildus liecības, kas mums palīdzēs ierosināt krimināllietu pret personām, kas turētas aizdomās par kara noziegumiem Latvijā.

Šajā vēstures brīdī Latvija strādā pie brīvas, atvērtas un demokrātiskas sabiedrības konsolidācijas, jo vienīgi demokrātija ļauj mums veidot savu nākotni un izdarīt pašiem savu izvēli. Mums jāatceras pagātnē, jāizprot tā, jāpieņem tā, jāpadara tā par patiesi savu. Mums savas vēstures jāpārvērtē, lai mēs spētu no tās mācīties un nodrošināt, lai nekad neatkārtotos pašas briesmīgākās tajā pieļautās klūdas.

Mēs vēlamies dzīvot civilizētā sabiedrībā, norobežoties no nežēlības un rupja spēka. Nežēlība rodas no atteikšanās identificēt sevi ar citiem, no akluma, kad jāatzīst cilvēces brālība. Tā plaukst no citādības noliešanas, cilvēku šķirošanas, rādišanas ar pirkstu, apsaukāšanas, citādā vainošanas par savām neveiksmēm. Nežēlība pārtiek no paranoidālām aizdomām un lielummānijs, tā dzīvo sadismā un psihopātiskā priekā par varu pār citiem. Nežēlība slēpjas dziļi mūsu cilvēka smadzeņu reptīliskajos aizmetņos. Mums arvien jābūt nomodā, lai saglabātu sevī cilvēciskās būtnes kontroli pār snaudošo rāpuli. Mums jāizmanto apmācības un izglītības sniegtās iespējas šajā uzdevumā.

Latvijā mēs domājam to veikt dažādiem līdzekļiem. 1994. gadā pie nacistu un viņu kolaboracionistu 1941. gada 4. jūlijā sadedzinātās sinagogas drupām tika izveidots memoriāls holokaustā nogalināto piemiņai. Kopš 1990. gada šī diena tiek oficiāli atzīmēta kā Holokausta piemiņas diena Latvijā. Šajā dienā pie visām privātajām un sabiedriskajām celtnēm tiek izkārti Latvijas karogi ar melnu lenu.

1998. gadā mans priekšgājējs prezidents Guntis Ulmanis nodibināja Latvijas Vēstures komisiju, starptautisku institūciju, kam ir uzdzots izmeklēt noziegumus pret cilvēci, kas notika Latvijas teritorijā nacistiskā un padomju režīmā laikposmā no 1940. līdz 1956. gadam.

Starp komisijas projektiem ir:

- Zviedrijā izdotās holokausta mācību grāmatas "Tell Ye Your Children" tulkošana latviski. Tas notiek sadarbībā ar Zviedrijas vēstniecību Latvijā;
- Konferences organizēšana par holokaustu Baltijas valstīs;
- Konference Latvijas skolu skolotājiem par II Pasaules kara notikumiem, tajā skaitā holokaustu, kā arī par mācīšanas metodiku.

1999. gadā Latvijas Izglītības ministrija bija nosūtījusi divus skolotājus uz Yad Vashem centru Izraēlā. Kaut arī holokaustu jau apskata kā atsevišķu jautājumu Latvijas

skolās un tas ir ietverts pamatskolas un vidusskolas beigšanas vēstures eksāmenos, Latvijas skolotāji uzskata, ka tā iztirzāšanai vajadzētu būt vēl pamatīgākai, nekā tā ir pašlaik.

Es vēlētos izmantot šo izdevību un apsveikt Zviedrijas, Lielbritānijas un ASV valdības par viņu iniciatīvu izveidot “Darba grupu starptautiskai sadarbībai holokausta izglītībā, atcerē un izpētē”. Es esmu gandarīta apstiprināt Latvijas gatavību pievienoties šai darba grupai un piedalīties tās darbā.

Holokausta memoriālā Salaspilī ir milzīgi simboliski vārti ar uzrakstu: “Aiz šiem vārtiem vaid zeme”. Latvijas zeme, slacīta nevainīgām asinīm, turpinās vaidēt vēl un vēl. Dzīvo svēts pienākums ir atcerēties mirušos, godināt viņu ciešanas un aizstāvēt viņu cilvēcisko cieņu. Mēs uzņemamies šo pienākumu. Mēs uzņemamies mācīt mūsu bērniem, ka būt cilvēkam šī vārda vispatiesākajā nozīmē ir pieņemt citu cilvēku kā savu asinsradinieku. Nevienu nedrīkst izslēgt no cilvēces. Neviens nedrīkst tikt atstāts nomālus. Katra cilvēka dzīvība ir unikāla, dārga un neaizvietojama. Mums jāveido mūsu civilizācija un mūsu nākotne, stingri pieņemot šo svēto patiesību.